

Upphandling i byggsektorn – Krav på användande av återbrukade och återanvända produkter och material

Kravställande gällande användning av återbrukat material och produkter vid ny- och ombyggnation samt renovering

Colligio AB, Åsgatan 30, 791 71 Falun | Org.nr. 556765-1004
www.colligio.se | info@colligio.se | vxl: 023-661 66 10

Falun | Göteborg | Jönköping | Malmö | Norrköping | Stockholm

Innehåll

Inledning.....	3
Beaktanden och allmän information.....	3
Var i upphandlingsdokumentationen bör kraven ställas?	3
AMA AF Konsult 10.....	4
AMA AF 12.....	4
AMA AF Köp 08.....	4
Krav på användning av återbrukat material vid byggentreprenad	5
Krav på konsulten i AMA AF Konsult 10-strukturen.....	5
Krav på entreprenören i AMA AF 12-strukturen.....	6
Krav vid köp av varor och material i AMA AF Köp 08-strukturen.....	7
Slutsats	9

Inledning

Colligio har fått i uppdrag att ta fram förslag på krav som kan ställas vid upphandling av ny- och ombyggnation samt vid renoveringar, med syfte att återbruka (återanvända) material och produkter i möjligaste mån.

Vår bedömning är att kravställande vid ny- och ombyggnation samt vid renoveringar, det vill säga krav som rör återbrukande av material och produkter, är komplicerade, och sådana har tidigare använts i mycket begränsad omfattning vid offentliga upphandlingar. Det finns mycket att beakta, framför allt när denna typ av krav ska ställas systematiskt i offentlig upphandling, och delvis med syfte att möjliggöra en cirkulär affärsmodell i ett visst geografiskt område, som är fallet med Återbyggedepån i Borlänge.

Byggtreprenader (enligt definitionen nedan) inkluderar ofta två delar: projektering och byggnation. Projekteringen utförs ofta delvis eller helt av arkitekter och byggtkniska konsulter, och lägger grunden för materialval. Därför är det viktigt att krav på material och produkter framkommer redan inför upphandlingen av projektörer.

I kraven används termen "byggtreprenad" för att täcka in alla typer av byggnation, när detta inte är vidare specificerat. Vidare betecknas den upphandlande organisationen som "Beställaren", och utföraren som "Entreprenören".

Det bör också nämnas att Colligio i en tidigare rapport presenterat förslag på krav som kan ställas vid upphandling av rivning och flytt, med syfte att tillvarata material.

Slutligen vill vi nämna att vi inte föreslår några mervärden för användande av återbrukat material och produkter. Detta är en tänkbar modell, där entreprenörer får ett mervärde ju större mängd av det material som används i entreprenaden som är återbrukat. Vi anser dock att en mervärdesmodell innebär ett försvårande av en redan utmanande fråga, och vi rekommenderar att man bara ställer skakrav i detta skede.

Beaktanden och allmän information

Var i upphandlingsdokumentationen bör kraven ställas?

Detta beror på ett antal saker, så som *vad* som upphandlas, vilket *upphandlingsförfarande* som används samt om man använder någon *mall*. Vid offentlig upphandling av byggtreprenader används vanligast AMA AF 12 (administrativa föreskrifter för byggnads-, anläggnings- och installationsentreprenader), varför vi kommer att fokusera på denna struktur. De för oss aktuella delarna av AMA AF 12 hänvisar i sin tur till AB 04 (allmänna bestämmelser för byggnads-, anläggnings- och installationsentreprenader) eller ABT 06 (allmänna bestämmelser för totalentreprenader).

Vid upphandling av projektering används ofta strukturen AMA AF Konsult 10 (administrativa föreskrifter med råd och anvisningar för konsultuppdrag). Det är, som nämnts ovan, av yttersta vikt att en beställarens intention att kräva återbruk av material tas in i projekteringsarbetet, inför materialval med mera.

Vid upphandling av varor, främst av entreprenörerna själva, används ibland AMA AF Köp 08, vilket också behandlas nedan.

AMA AF Konsult 10

I offentliga upphandlingar av projektering används ofta strukturen AMA AF 10 som ges ut av Svensk Byggtjänst. AMA AF Konsult är uppdelad i tre huvudavsnitt:

1. AUA – Allmän orientering
2. AUB – Upphandlingsföreskrifter
3. AUC – Uppdragsföreskrifter

AMA AF Konsult 10 hänvisar i sin tur för allmänna kontraktsbestämmelser till ABK 09 (Allmänna bestämmelser för konsultuppdrag inom arkitekt- och ingenjörsvksamhet).

AMA AF 12

I offentliga upphandlingar av byggentreprenader används ofta strukturen AMA AF 12 som ges ut av Svensk Byggtjänst. AMA AF 12 är uppdelad i fem huvudavsnitt:

1. AFA – Allmän orientering
2. AFB – Upphandlingsföreskrifter
3. AFC – Entreprenadföreskrifter vid utförandeentreprenad
4. AFD – Entreprenadföreskrifter vid totalentreprenad
5. AFG – Allmänna arbeten och hjälpmedel

Byggentreprenader kan upphandlas antingen som utförandeentreprenader, i vilket fall avsnittet AFC används (och AFD utgår), eller som totalentreprenader, i vilket fall avsnittet AFD används (och AFC utgår). De för oss relevanta punkterna, som vi återkommer till nedan, är dock identiska för utförandeentreprenad (AFC) och totalentreprenad (AFD).

AMA AF 12 hänvisar i sin tur för allmänna kontraktsbestämmelser till AB04 (Allmänna Bestämmelser för byggnads-, anläggnings- och installationsentreprenader) för utförandeentreprenader samt till ABT06 (Allmänna Bestämmelser för totalentreprenader avseende byggnads-, anläggnings- och installationsarbeten) för totalentreprenader. Eventuella ändringar av standardskrivningarna och -bestämmelserna i AB04 respektive ABT06 behöver tas upp i såväl upphandlingsdokument som kontrakt, till exempel när krav ska ställas på användning av återbrukade material och produkter.

AMA AF Köp 08

I offentliga upphandlingar av varor inom byggbranschen kan strukturen AMA AF Köp 08 som ges ut av Svensk Byggtjänst användas. Detta är inte så vanligt hos byggherrar och offentliga beställare men desto vanligare bland byggentreprenörer. AMA AF Köp 08 är uppdelad i tre huvudavsnitt:

1. AKA – Allmän orientering
2. AKB – Upphandlingsföreskrifter
3. AKC – Föreskrifter för köpet

Även om AMA AF Köp sannolikt inte kommer att användas så mycket av offentliga beställare är det viktigt att titta på hur krav kan ställas också i denna struktur för att i ett andra led öka chanserna till användning av återbrukade material och produkter. De entreprenörer som genom den offentliga upphandlingen fått i uppdrag att använda återbrukade material och produkter måste i sin tur upphandla/köpa in detta, och gör ofta det genom strukturen i AMA AF Köp. Därför berörs denna

struktur kortfattat, med syftet och förhoppningen att offentliga beställare kan stötta entreprenörer vid deras upphandling av material och produkter i ett andra led.

Krav på användning av återbrukat material vid byggentreprenad

Nedan presenteras konkreta förslag på skrivningar för att ställa krav på att entreprenören ska använda återbrukat material eller produkter vid byggentreprenader.

Förslag på skrivningar som kan föras in i upphandlingsdokument är skrivna i kursiv stil och inom citationstecken för att det ska vara tydligt vad som är kravförslag, och vad som är information och Colligios beaktanden kring desamma.

Krav på konsulten i AMA AF Konsult 10-strukturen

AMA AF Konsult används främst vid upphandling av utförandeentreprenad, där arkitekt/byggteknisk konsult utför projekteringen. Enligt AMA AF Konsult 10 samt ABK 09 kan uppdraget specificeras på två sätt: (i) genom så kallat samråd, där konsulten efter sådant samråd med beställaren ska klargöra uppdragets omfattning, kostnad med mera; eller (ii) i förfrågningsunderlaget. Vi behandlar bara alternativ (ii) här, då det är svårt att reglera ett samråd i ett skrivet förfrågningsunderlag.

Om beställaren vill ställa krav på att arkitekten/projektören ska planera för att entreprenören i byggskedet ska använda återvunnet material eller produkter måste detta klargöras i beställningen av konsultens arbete. Arbetet specificeras i förfrågningsunderlaget, antingen i de administrativa föreskrifterna (under till exempel AUC.1 Omfattning), eller i en bilagd uppdragsbeskrivning. Det är i sådan specifikation som information om de krav som ska ställas på entreprenaden bör föras in, enligt exempelvis följande skrivning:

AUC.1 alternativt i uppdragsbeskrivning:

”Med I syfte att öka den miljömässiga hållbarheten i Beställarens arbete samt bidra till en cirkulär ekonomi ska konsulten [projektera/planera objektet] på ett sätt som ger entreprenören flexibilitet i val av material och produkter. Entreprenören ska vid byggnation kunna använda lämpliga tillgängliga material och produkter på andrahandsmarknaden.”

Vår bedömning är att det finns två vägar att gå. Antingen kan man uppdra åt konsulten att undersöka vilka andrahandsmaterial och -produkter som finns på marknaden under uppdragets gång / vilka material och produkter som beräknas finnas vid tiden för entreprenaden (om återförsäljarna kan ge sådan information), eller så kan man uppdra åt konsulten att projektera med en flexibilitet gällande vissa typer av material och produkter (t.ex. designa för användning av begagnade handfat och toalettstolar, innergolv, fönster/fönsterglas, lister med mera). Förslag på skrivning för båda dessa fall följer nedan:

1. *”Konsulten ska undersöka vilka lämpliga andrahandsmaterial och -produkter som finns på marknaden eller som beräknas finnas före planerad byggstart, och kontakta återförsäljaren av dessa för att å Beställarens räkning och i Beställares namn reservera materialen och/eller produkterna, samt överenskomma om mängder och pris. För att tillfredsställa undersökningskravet ska konsulten kontakta Dala Återbyggdepå alternativt undersöka depåns hemsida eller annat elektroniskt hjälpmedel där nödvändig information framgår.*

COLliGiO

Konsulten uppmuntras att också undersöka andra andrahandsåterförsäljare. Konsulten ska därefter [projektera/designa/planera] för bruk av det reserverade materialet och/eller produkterna.”

Här kan också vidare specificeras vilka typer av material och produkter som anses lämpliga eller prioriterade, exempelvis: *”Konsulten **ska** undersöka huruvida det finns [toalettstolar, handfat och fönsterglas... Vidare **får** konsulten undersöka tillgången till andra material och produkter konsulten anser passande för entreprenaden.”*

2. *”Konsulten ska [projektera/designa/planera] så att entreprenören kan använda begagnade [ange material/produkt, t.ex. toalettstolar, handfat etc.] i den utsträckning detta finns tillgängligt vid tiden för entreprenaden.*

Krav på entreprenören i AMA AF 12-strukturen

Vi föreslår att man i de fall AMA AF 12-strukturen används lägger in information om användande av begagnade material och produkter i AFA.122 ”Översiktlig information om objektet”, för att på så sätt redan tidigt dra potentiella anbudsgivarens uppmärksamhet på att det i upphandlingen ställs krav på återbruk. Denna information, dock något mer utförlig, bör också återkomma i AFC.1 (utförandeentreprenad) eller AFD.1 (totalentreprenad) ”Omfattning”.

AFB.14 Ersättningsform

Om återbrukade material eller produkter används kommer detta sannolikt att påverka entreprenörens administrationskostnad genom att denna ökar något, samtidigt som entreprenörens inköpskostnad för material minskar. Den ökade administrationskostnaden bör man som beställare vara medveten om. Vad gäller de minskade materialkostnaderna måste beställaren avgöra hur det ska hanteras (om den ytterligare vinsten ska tillfalla entreprenören i sin helhet, delas med beställaren eller gagna beställaren i dess helhet i form av en besparing). Dock kan det vara fördelaktigt att nämna detta i AFB.14 ”Ersättningsform”, exempelvis med följande korta text:

”För begagnade material och produkter som tillhandahålls av entreprenören utbetalas ett påslag till entreprenören om [50%] procent på inköpspris.”

Alternativt:

”För begagnade material och produkter som tillhandahålls av beställaren utbetalas ett påslag till entreprenören om [5%] procent på inköpspris.”

Skrivningen beror alltså på huruvida entreprenören eller beställaren ingår köpeavtal med säljaren av det begagnade materialet.

Det ligger utanför detta uppdrag att vidare analysera rimlig ersättningsnivå, men det kan kort nämnas att påslag på begagnat material bör vara klart högre än på jungfruligt material för att skapa incitament för entreprenörer.

AFB.313 Alternativa utföranden

Vidare kan nämnas punkten AFB.313 "Alternativa utföranden". Vanligast anges här att inga alternativa utföranden accepteras. Det är enligt vår mening synd att detta är legio då man som beställare i vissa fall skulle gagnas av att låta entreprenörer (marknaden) komma in med alternativa förslag på hur en entreprenad kan genomföras (bättre). Dock är alternativa utföranden ofta svåra att utvärdera. I fall då man som beställare vill att entreprenören ska återbruka material och produkter, framför allt om det rör sig om totalentreprenad där den tekniska beskrivningen är mindre omfattande, kan det vara av värde att tillåta alternativa utföranden. I sådana fall bör förhandling alltid tillåtas för att undvika taktiska anbud.

AFC/ADF.15 Varor (med underrubriker)

I likhet med våra förslag till kravställande för omhändertagande av material vid rivning och flytt ("Kravställande gällande tillvaratagande av material och produkter vid rivning och flytt") torde punkten AFC/ADF.15 "Varor m m" vara den där beställaren antingen mer utförligt beskriver vad som förväntas av entreprenören, alternativt (och mest sannolikt) hänvisar till information i den tekniska beskrivningen/rambeskrivningen angående användande av återbrukade material och produkter. I punkten i AMA AF 12 finns en beskrivningstext som bland annat säger följande:

"I den tekniska beskrivningen ska beställaren ange befintliga material och varor som ska återanvändas eller förblir beställarens egendom."

Med "befintliga" avses i vanliga fall sannolikt sådana varor och material som finns på platsen eller som beställaren redan har i sin besittning. Här torde dock beställaren också kunna ange material och produkter som reserverats eller på annat sätt införskaffas av denna (eller av en konsult i projekteringsstadiet), och som ska användas av entreprenören. Förslagsvis kan sådana produkter och material, och dess användning, kort beskrivas i AMA AF-texten, som sedan hänvisar till en lista med material, samt information om var, när och hur detta ska upphämtas, priser och betalning med mera.

AMA AF 12 hänvisar också till AB 04/ABT 06 kapitel 1 § 9 respektive kapitel 1 § 10 (Material), där det bland annat står att entreprenören, om inte annat föreskrivits, ska anskaffa allt som behövs för entreprenaden på egen bekostnad. Här måste således en ändring av AB 04/ABT 06 läggas in i det fall beställaren eller av denna utsedd tredje part (exempelvis projektören enligt ovan, men leverantören av andrahandsmaterial skulle också kunna vara en sådan tredje part kontrakterad av beställaren som leverantör av vissa varor och material för entreprenaden).

Denna och ytterligare information till anbudsgivarna kan också läggas in under underrubrikerna AFC/ADF.152 "Varor eller arbeten från beställaren" samt AFC/ADF.1521 "Förbeställda varor eller arbeten" och AFC/ADF.1522 "Varor som tillhandahålls". Under sistnämnda rubrik bör koppling göras till eventuella material som tillhandahålls av beställaren.

[Krav vid köp av varor och material i AMA AF Köp 08-strukturen](#)

AMA AF Köp fungerar som underlag vid upphandling av varor inom byggsektorn. AMA AF Köp används sällan av beställaren av en byggentreprenad, där varor och material oftast ingår i entreprenaden och det är entreprenörens ansvar att införskaffa dem. Dock kan man tänka sig att en beställare som önskar använda återbrukade material och varor gör en separat upphandling av (vissa typer av) material och varor som ska ingå i en byggentreprenad. På så sätt undviker man de eventuella utmaningar som

COLLIGIO

uppstår då man ålägger en anbudsgivare och entreprenör att i sitt anbud och leverans uppfylla krav på användande av återbruk och material, om sådant inte redan kunnat säkras av beställaren eller en projektör på annat sätt. Beställaren bör tillåta anbudsgivare att offerera bara en eller några av de efterfrågade produkterna och samtidigt förbehålla sig rätten att anta fler leverantörer för att på det sättet öka chansen att täcka behovet av varor från begagnat-marknaden.

Det finns inget i AMA AF Köp som direkt hindrar inköp av begagnade varor. Exempelvis skulle en beställare av en entreprenad inför upphandlingen av sådan entreprenad, men efter projektering/design, kunna göra en separat upphandling av begagnade utvalda varor och produkter i enlighet med den projektering som gjorts. Detta skulle vara ett sätt för beställaren att se huruvida marknaden har sådana varor att erbjuda för den planerade byggentreprenaden, utan att lägga över detta ansvar på entreprenören (eller projektören). Om beställaren inte får acceptabla anbud i sådan varuupphandling kan beställaren gå vidare men entreprenadupphandlingen och använda de krav som föreslås ovan, för att därmed ges en "andra chans" genom entreprenörens försorg.

För att uppmärksamma leverantörer på att upphandlingen gäller just begagnade varor, vilket torde vara ovanligt vid offentlig upphandling, framför allt där AMA AF Köp används, bör beställaren ange detta redan under punkten AKA, genom att skriva exempelvis:

"Denna upphandling avser begagnade (återbrukade) varor: [toalettstolar, handfat, ...]."

Därefter föreslås att detta utvecklas med vidare detaljer under punkten AKA.21 "Översiktlig information om objektet". Där kan till exempel anges vad det är för byggentreprenad som senare ska upphandlas, hur denna projekterats, när den avses upphandlas med mera.

Sedan måste beställaren, beroende på vad som upphandlas och vad som ska gälla i termer av kvalitet, skick, intyg om detta med mera ange vad leverantörens anbud ska innehålla under punkten AKB.31 "Anbuds form och innehåll". Exempelvis kan man som beställare vilja begära in något slags bedömning av varan från en tredje part, bilder, sådan information som vanligtvis finns i ett produktblad eller en byggvarudeklaration vilket kanske saknas i detta fall, en bedömning av Byggvarubedömningen eller liknande organisation, med mera.

Under punkten AKB.52 "Värderingsgrunder vid prövning av anbud" bör i detta fall beskrivas hur utvärderingen kommer att ske. Här kan det vara till fördel att som beställare ge sig möjlighet att undersöka produkterna fysiskt genom åtminstone en okulär besiktning. Exempelvis kan beställaren ange att denna antar det lägsta anbudet so uppnår en viss poäng, där denna poäng motsvarar vad beställaren anser vara adekvat kvalitet på varorna.

I delen AKC "Föreskrifter för köpet" ska krav på det som ska upphandlas anges. Under punkten AKC.1 "Omfattning" anges vilka varor som ska upphandlas samt vilka mängder. I AKC.114 "Särskilda förutsättningar för köpet" finns möjlighet att ange information om hur det slutgiltiga kontraktet kan komma att se. Här kan till exempel anges att/om beställaren förbehåller sig rätten att teckna kontrakt med flera leverantörer.

Under AKC.21 "Kvalitetsangivelser" återkommer vi till intyg gällande varans kvalitet. Enligt befintlig stödtext i AMA AF Köp gäller denna punkt då anbudsgivaren offererar alternativa varor, men i fallet med begagnade varor kan man under denna punkt föreskriva hur kvaliteten på offererade varor ska utvärderas.

De tekniska specifikationerna alternativt funktionalitet kan anges under AKC.263 "Varors tekniska och estetiska egenskaper". Här kan hänvisning också göras till projekteringsdokument om dessa biläggs

COLliGiO

förfrågningsunderlaget, varpå man låter anbudsgivare offerera varor de anser uppfylla de tekniska och/eller funktionella kraven.

Slutsats

Kravställande om att entreprenörer i första hand ska använda återbrukade varor (i vissa fall) möter många utmaningar. Det ska sägas att vi lämnar de flesta utmaningarna därhän i denna rapport då de berör sådant som de tekniska aspekterna av projektering och design, hållfasthet, miljögifter och energieffektivitet med mera. Vi är ändå övertygade om att upphandlingar och entreprenader med krav på återbruk är genomförbara och gagnar såväl miljö och klimat som ekonomi.